

Del valor etnogràfic de l'habitació humana a Catalunya

Per Salvador Elobet

Etnografia és la ciència que estudia i descriu els pobles i grups ètnics que poblen o han poblat la terra; entenent per pobles o grups ètnics les diverses zones que estan determinades per unes mateixes línies de cultura, idiomàtiques, etc., i que, per tant, les uneixen unes mateixes característiques generals.

Del resultat dels estudis etnogràfics es presenta l'etnologia, per tal de comparar els medis culturals — i ací cultura vol dir civilització — amb els dels pobles diferents i establir unes lleis fonamentals d'origen i desenrotllament de la Cultura. Contràriament al què alguns han pretès, que l'Etnologia havia d'ésser l'estudi de les races que componen els pobles, la immensa majoria hi ha vist únicament un sistema d'estudiar millor l'etnografia local per mitjà de la comparació de les variants etnogràfiques dels pobles de tot el món.

Perquè, naturalment, la propagació de la cultura humana pot haver estat efecte de les invasions estrangeres i de les influències comercials en els diferents nuclis primitius; però aquesta no és una llei absoluta, sinó que, com remarca Adolf Bastián, és possible que la homogeneïtat de la naturalesa física i espiritual dels homes fes que en països distants i en semblants circumstàncies poguessin produir-se idees, objectes i costums pròximament iguals, per bé que de manera independent. Per tant, l'etnografia d'un poble pot ésser una conseqüència dels moviments culturals dels altres pobles i sobre tot dels que el circumden, que junt amb altres causes d'ordre moral i material, van estructurant les particularitats ètniques.

Però en el cas concret de l'habitació, poden haver-hi multitud de causes que determinin la seva variació d'un punt a l'altre. El clima mateix té una gran importància per la norma de la vivenda; als climes distints correspon una habitació diferent, ja que en un clima tòrrid no s'hi escauria la mateixa habitació que en un clima temperat o bé d'un clima fred. Les cabanes de palla africanes no encaixarien pas a Catalunya, ni les habitacions de la Maresma convindrien a les contrades pirenenques. En un país que el sol és cremant, la casa té per objecte principal donar ombra i preservar de les pluges els seus habitants, mentre que en una comarca on la temperatura a l'hivern està sempre sota zero, cal que la casa serveixi d'abric i cuiraça a les intemperàncies del clima.

La seguretat contra les invasions humanes i animals i la seguretat d'alimentació que, sobre tot en els primers temps prehistòrics, tenien un enorme ascendent sobre l'emplaçament de les vivendes humanes, influeixen i han in-

fluït molt en l'habitació. No solament pel clima, que fa que la casa situada en un punt o altre pot tenir diferència, sinó també perquè en canviar el punt d'emplaçament canvien les necessitats imposades per les ocupacions quotidianes i la disposició o dependències de la casa en surten modificades. Això ens porta naturalment a parlar de la influència de la vida vegetal en l'habitació humana; no perquè sigui sempre una influència directa, com passa en els països càlids, per exemple, que empen únicament substàncies vegetals en la construcció, o bé els casos que, fins i tot en temps moderns succeeixen, que hom empra la fusta del país per a la construcció de la casa, sinó que, en temps antics principalment, l'abundància de vida vegetal permetia la ramaderia, que obligava a una modificació o engrandiment de l'habitació humana; o bé la collita de cereals i altres substàncies vegetals necessitaven un acondicionament dintre la casa, que en sortia forçosament modificada.

Totes aquestes causes o influències es relacionen mutuament, de la mateixa manera que la vida vegetal depèn de la qualitat del terreny i del clima del país. Un clima, segons la graduació de temperatura, tindrà una o altra influència damunt la vida vegetal, que es desenrotllarà més o menys en relació a les precipitacions atmosfèriques i a les qualitats químiques del terreny. Ja en països de cultura avançada i de vida agrícola important, l'exuberància vegetal tindrà raó directa en les condicions econòmiques, que es traslluiran en l'habitació. A Catalunya, país agrícola, hom observa una gran diferència entre les cases dels seus pobles segons la fertilitat del terreny.

De la mateixa manera tenen poder damunt l'habitació la qualitat i quantitat dels materials hàbils per a la construcció que el terreny pot proporcionar. Pedres de riu, necessiten una tècnica diferent que les que cal arrencar de la roca, i això sol ja és una diferenciació. En les valls que hom troba abundància d'argila, s'han emprat sovint les parets de fang, que en llocs muntanyosos ja són més difícils de trobar; en canvi, a muntanya és freqüent veure-hi parets de pedra seca o bé teulades cobertes amb lloses d'arenisca o pissarra, que substitueixen les teules de ceràmica.

La influència del terreny queda ben patent en l'edat neolítica i eneolítica; en els terrenys on predominen les calisses i les arenisques, que les balmes i coves són abundants, els homes són troglodites i aprofiten totes les cavitats de la roca per a situar-hi llurs vivendes. En canvi, en altres terrenys de diferent con-

Quan aneu d'excursió procureu assabentar-vos del que hi hagi més interessant. L'excursionisme us serà més agraït encara i treureu profit de les vostres excursions.

textura litològica que les coves no hi són possibles, l'habitació deuria ésser a base de troncs i brancatge, del qual ja n'hem trobat rastre, si bé els homes de l'època han deixat marques evidents del seu pas en dòlmens i menhirs escampats per les planes i turons.

Dels palafits, habitacions lacustres, que a Suïssa tant abunden, no n'ha quedat cap mostra a Catalunya i és molt probable que no n'hi haguessin gaires, encara que en aquell temps els llacs i estanyols podien ésser més abundants que en l'actualitat; com sembla que tampoc tenien gaire predilecció, els homes, en habitar les muntanyes pròpiament dites; hom troba importants restes neolítiques en l'alta muntanya, en ple Pirineu, com en les muntanyes mitjanes, com en les serres de les valls, com en les planes al·luvials dels rius i torrents que solquen Catalunya.

D'una manera semblant deuria continuar l'habitació durant el període que en la Prehistòria europea és conegut per l'Edat del Bronze. A Catalunya aquest període és una continuació de l'eneolític sense cap transició, encara que portà un canvi efectiu, sobre tot en els ritus funeraris (1); però no és probable que les condicions d'habitatge sofrissin modificació, com ho proven les troballes fetes en diferents punts de la nostra terra.

Però en la primera Edat del Ferro, que a Catalunya correspon amb l'entrada dels celtes i amb la cultura hallstàtica europea, l'habitació evoluciona una mica, si bé encara es troben estrats de l'època en moltes coves estudiades. La gran quantitat de coves existents a Catalunya deurien influir en el seu aprofitament per a habitació, que seduï molts dels invasors, que hi residiren durant un temps més o menys llarg. Talment com en altres països europeus, que el sistema de vivenda evolucionà força en aquell període, es modificà l'habitació de les planes i turons on les coves no existien. A les construccions totalment vegetals dels períodes anteriors, succeeix, probablement de mica en mica, una construcció de paret en pedra seca i coberta de brancatge com en les cavacions del poblat de Marlés, on, segons el senyor Serra-Ràfols (obra citada) s'ha pogut determinar la construcció de pedra, dividida en habitacions de planta quadrada.

Fa creure més encara aquesta transició, el fet que en les parcials excava-

(1) «El problema prehistòric de Catalunya», per J. de C. Serra-Ràfols.

Excursionisme vol dir tant com l'estudi i l'admiració de la Natura, l'amor a les coses culturals i a totes les manifestacions de l'esperit.

cions efectuades per l'Agrupació Excursionista de Granollers al suposat poblat ibèric de Céllecs, s'han trobat uns fragments de ceràmica amb marcada tradició de la cultura indígena, que inclina a suposar que amb anterioritat al poblat ibèric posterior, hi hauria hagut un nucli d'habitació de la primera Edat del Ferro. Amb tot, fins que s'emprenquin els treballs per la total excavació del lloc citat, no serà hora de determinar exactament aquesta suposició.

Els ibers, en la segona Edat del Ferro, poblaren especialment els turons; preocupats per lluites constants, triaven amb preferència les alçades, que els facilitaven la defensa. Els ibers foren els primers que edificaren els nuclis agrupats, probablement per una major economia i per finalitat estratègica. Ells modificaren el sistema d'habitació predominant; desteriaren l'habitació de les coves i les estances isolades, per a constituir els primers agrupaments. La construcció de les cases era amb pedra sola, utilitzant per això els materials primers que tenien al seu abast. La teulada deuria ésser amb matèries vegetals, ja que en els diferents poblats coneguts no s'han trobat restes de ceràmica que hagués servit per a cobrir la casa. Com tampoc l'agricultura ni la ramaderia deuriem tenir gaire importància, ja que no s'han trobat habitacions suplementàries per a servir d'eixopluc als cereals ni al bestiar. Naturalment que les dues coses existien, car han estat les primeres preocupacions de l'home, en els principis de la cultura, ampliar el sistema de recollida vegetal per medis artificials i el de la caça per medi de la cria del bestiar. Uns i altres facilitaven l'alimentació i evitaven un desplaçament excessiu; de la recollida de gramínees en tenim mostres en les pedres corbes i corrons que utilitzaven per la mòlta i en les eines agrícoles trobades, entre altres llocs a Puig Castellar i actualment al Museu de Barcelona, que confirmen la suposició. De totes maneres, és probable que els conreus fossin poc extensos, ja que en part podien recollir productes naturals.

Dels poblats ibèrics, per a l'estudi de l'habitació, ens cal passar a l'època romana amb la importació de la seva cultura per mitjà de la conquesta. Els romans feren abandonar, en general, la construcció de pedra rústega en sec i a voltes amb fang, per a usar grans blocs de pedra tallada que avui encara són l'admiració dels que visiten les restes romanes (Tarragona, Girona, Barcelona, La Torrassa de Llinàs, etc.)

El progrés de l'agricultura i una major seguretat deuriem influir en el poblament isolat en les valls. L'aspecte de les cases (les riques sobre tot) havia d'ésser totalment canviat de la civilització ibèrica. Tot el benestar possible es veu que exigien aquells patricis i així hem pogut trobar, principalment a Tarragona, estàtues que deuriem servir per l'embelliment de la llar columnes i capitells en molts llocs, com a Vic, Barcelona, etc.; termes a Caldes, piscina i estatuària a La Garriga, mosaics a Cardedeu, etc., etc.

Tot això, amb les construccions suplementàries que comporta i amb les divisions que la casa deuria constar, portà una nova modalitat a l'habitació, ja que era un gust i una tècnica molt superior a la ibèrica. Aleshores apareixen també les teules, espècie de lloses planes de terra cuita amb un encaix per su-

Els romans eren amics del benestar i de l'ornament de la casa. Una escultura romana de pedra trobada a la Torre de Marata

perposar-les que és una nova diferència a la vivenda humana, així com els maons plans construïts al forn, que és una altra de les novetats de l'època. Les parets, ben gruixudes per la solidesa, deurien servir també per la màxima comoditat; amb l'aixovar més extens que el poblament predecessor, l'interior de les vivendes havia de traslluir la modificació.

Però després dels romans, cap al segle VI, les habitacions deurien sofrir poques variacions. La tècnica constructiva deuria canviar una mica sense arribar a cap transformació important fins que l'art visigòtic i bizantí influeix en les

construccions. A Sant Miquel de Terrassa, obra suposada del segle VI, hi ha una tècnica de tradició bizantina; l'adaptació de les cúpules significa una modificació en la tradició constructiva que forçosament les vivendes humanes havien de senyalar. De totes maneres, la modificació més decisiva ve amb la incorporació de l'estil romànic. A Catalunya la influència europea a través de l'imperi carolingi el separa de la tònica estilística d'altres terres ibèriques, que tenen més aviat influències arabesques. No es coneix gran cosa de les construccions vulgars perquè tot ha estat reconstruït posteriorment i sols en podem parlar per deducció dels monuments i esglésies de l'època. Els carrers deuen ésser estrets i torts i amb poques condicions de llum i higiene; al mateix temps, és probable que moltes d'aquestes construccions de poble no fossin construïdes amb parets de fang, tal com s'estilava sovint encara dintre el segle passat; el feudalisme estava en acció i els cabals no serien gaire abundants entre els vassalls dels senyors; això hauria afavorit encara la desaparició de les vivendes del període romànic que amb poca consistència no han pogut resistir gaire la força del temps. Sols alguns castells i cases senyoriales podrien donar-ne mostra si no fos que han estat superposades altres construccions i és difícil provar o destriar les restes antigues. La casa Sobies de Tàrrega i algunes coses de la Torre de Cellers (Parets del Vallès)—almenys les construccions del darrera la casa—és segurament de l'època romànica.

Quan comencem a trobar testimonis indubtables i encara actualment ben forts de la vivenda humana, és en el segle XIII i ençà que, hi abunden supervivències. La nova modalitat de l'estil gòtic el trobem encara en moltes bandes; a Granollers mateix, a la casa del darrera l'església, dos finestrals (ara a la Biblioteca) ens parlaven de les construccions d'aquella època. Altres finestrals granollerins del mateix temps i posterior ens donen mostra de la vivenda humana en el període gòtic. Com sempre en les antigues habitacions, la fusta preponderava en la construcció dels trespols, que aleshores la fusta del país era prou abundant, que ornamentava el sostre amb els embigats i era prodigada en les teulades. Segons les contrades, naturalment, sofria alguna modificació o bé per la qualitat dels materials emprats que calia usar els més avinents, o bé per la forma que adoptaven, ja que en contrades pirenenques, per exemple, les estructures són sempre diferents i en les teulades sobre tot, que és necessari siguin pendents per evitar el pes de la neu acumulada.

(Acabarà)